

**Відповіді до завдань III етапу
Всеукраїнської учнівської олімпіади з правознавства
2023-2024 навчального року
10 клас**

Завдання I

1. Визначте відповідність між ознакою державної влади та її характерними ознаками

1) верховна влада; 2) універсальна влада; 3) суверенна влада; 4) легітимна влада.	А) поширює владні повноваження на все суспільство, ці повноваження є загальнообов'язковими для всіх колективних та індивідуальних суб'єктів; Б) відокремлена від інших видів влади усередині країни, незалежна від них і має виключне монопольне становище у сфері державних справ; В) юридично обґрунтована і визнана народом країни, а також світовою спільнотою; Г) концентрується в руках апарату, системі органів держави і здійснюється через ці органи; Д) юридично уособлює загальнообов'язкову волю всього суспільства, має у своєму розпорядженні монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу як один із засобів дотримання законів та інших правових актів.
Відповідь: 1 Д; 2 А; 3 Б; 4 В.	

2. Визначте відповідність між правовими формами здійснення функцій держави та прикладами цих правових форм

1) Правотворча діяльність; 2) правозастосовна діяльність; 3) правоохоронна діяльність; 4) інтерпретаційно-правова діяльність	А) Конституційний суд дав офіційне тлумачення п. 8 ст. 108 Конституції України; Б) суд засудив громадянина Омельченка до довічного позбавлення волі за скоєне ним умисне вбивство з особливою жорстокістю; В) на вимогу працівника податкової служби громадянин Волков сплатив податкову заборгованість; Г) Президент України своїм актом створив консультативний орган; Д) за рішенням парламенту було видано Звід законів.
Відповідь: 1 Д; 2 Б; 3 В; 4 А	

3. Визначте, у якому з наведених випадків йдеться про інкорпорацію законодавства:

А) видавництво «Юрінком Інтер» видало збірку «Законодавство України про власність»;

Б) Верховна Рада України дала згоду на обов'язковість договору про усунення подвійного оподаткування з Республікою Білорусь;

В) Верховна Рада внесла зміни до Кримінального Кодексу України, скасувавши смертну кару як вид покарання;

Г) Верховна Рада України прийняла Бюджетний кодекс України, одночасно втратили чинність раніше діючі закони про бюджети різних рівнів.

4. Визначте відповідність між видами соціальних норм та їхнім змістом і функцією

1) корпоративні норми; 2) норми моралі; 3) правові норми; 4) звичаї. Відповідь: 1 Г; 2 В; 3 Д; 4 Б	А) правила поведінки, які містяться у священних книгах; Б) правила поведінки, які історично склалися у результаті їх багаторазового застосування; В) виражають позицію людей щодо таких понять, як добро і зло; Г) приймають об'єднання громадян, члени кооперативів, господарські товариства, існують лише в письмовій формі; Д) правила поведінки, які є загальнообов'язковими, формально визначеними
---	---

5. Визначте відповідність між видом правопорушення та його ознаками

1) злочин; 2) дисциплінарний проступок; 3) цивільний проступок; 4) адміністративний проступок. Відповідь: 1 Д; 2 В; 3 А; 4 Г	А) його суб'єктом може бути як фізична, так і юридична особа; виникає в разі, якщо заподіяно шкоду (майнову, моральну, шкоду здоров'ю); Б) його суб'єктом може бути працівник, який працює за трудовим чи цивільним договором; В) опису його конкретного складу в законодавстві, за деякими винятками, немає; його суб'єктом може бути виключно особа, у якої з суб'єктом, що може притягнути правопорушника до юридичної відповідальності, існують стійкі організаційні зв'язки; Г) є порушенням загальнообов'язкових правил, які діють у межах всієї держави; може бути особистим і службовим, основним і кваліфікованим; Д) є порушенням загальнообов'язкових правил, які діють у межах всієї держави; його суб'єкт може бути загальним і спеціальним, є суспільно небезпечним.
---	--

6. Визначте відповідність між принципом юридичної відповідальності та його характерними ознаками

1) принцип правової визначеності; 2) принцип законності підстав юридичної відповідальності; 3) принцип невідворотності	А) Будь-яке визначене законом правопорушення не повинно залишитися без негативних наслідків для правопорушника; Б) залежність виду та ступеня відповідальності від характеру конкретного діяння та характеристики конкретної особи, яка вчинила діяння; В) закріплення у законодавстві однакових прав
--	---

<p>юридичної відповідальності;</p> <p>4) принцип індивідуалізації юридичної відповідальності</p> <p>Відповідь: 1 Д; 2 Г; 3 А; 4 Б</p>	<p>та обов'язків для суб'єктів однієї категорії, притягнутих до юридичної відповідальності;</p> <p>Г) вид і міра юридичної відповідальності, що застосовують виключно у межах санкції правової норми;</p> <p>Д) остаточність судового рішення та обов'язковість його виконання</p>
--	--

7. Визначте належність прав людини до певного виду.

<p>1) Право на свободу, право на свободу совісті і релігії;</p> <p>2) право на правову допомогу, право на презумпцію невинуватості</p> <p>3) право на мирні зібрання, право на участь у виборах і референдумах</p> <p>4) право на житло, право на достатній життєвий рівень</p> <p>Відповідь: 1 Б; 2 Д; 3 В; 4 Г</p>	<p>А) Право на сурогатне материнство, право на клонування людини;</p> <p>Б) право на фізичну цілісність;</p> <p>В) права, метою яких є подолання відчуження особистості від влади;</p> <p>Г) права, метою яких є забезпечення інтересів передусім тих осіб, які працюють за наймом;</p> <p>Д) право на належний процес.</p>
---	---

8. Визначте відповідність між видом поєднання прав та обов'язків і прикладами цих видів

<p>1) Кожен має право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується;</p> <p>2) кожен зобов'язаний неухильно дотримувати Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей;</p> <p>3) громадяни мають право на допомогу з безробіття;</p> <p>4) за договором купівлі-продажу одна сторона(продавець) передає або зобов'язується передати</p>	<p>А) загальному суб'єктивному праву кореспондує обов'язок інших осіб (у цьому конкретному випадку – держави) сприяти здійсненню цих прав, хто б не був їх носієм;</p> <p>Б) праву одного суб'єкта відповідає обов'язок іншого;</p> <p>В) кожен суб'єкт виступає щодо іншого водночас як носій прав, так і обов'язків;</p> <p>Г) індивідуальним юридичним обов'язкам відповідають суб'єктивні юридичні права конкретних осіб вимагати їх дотримання</p> <p>Д) загальним юридичним обов'язкам відповідають суб'єктивні юридичні права конкретних осіб вимагати їх дотримання</p>
--	---

майно (товар) у власність
другій стороні
(покупцеві), а покупець
приймає або
зобов'язується прийняти
майно (товар) і сплатити
за нього певну грошову
суму

Відповідь: 1 А; 2 Б; 3 Д; 4 В

9. Громадянин Р. (15 років), через вікно проник до квартири, мешканців якої не було дома, та заволодів цінними речами – грошима та портативним комп'ютером. Дайте кваліфікацію дій громадянина Р.

А) скоєно пограбування, Р. буде притягнуто до кримінальної відповідальності;

Б) скоєно крадіжку, Р. буде притягнуто до кримінальної відповідальності;

В) скоєно крадіжку, але Р. не буде притягнуто до кримінальної відповідальності у зв'язку з недосягненням відповідного віку;

Г) скоєно дрібну крадіжку, Р. буде притягнуто до адміністративної відповідальності.

Завдання II

Задача 1

17-річний Євген, 16-річний Петро та 15-річний Сергій вирішили заволодіти велосипедом, який надавала на підставі договору прокату спортивна школа. З цією метою вони взяли напрокат згаданий велосипед і оплатили послугу із розрахунку на одну годину. Після закінчення сплаченого часу хлопці велосипед не повернули.

Дайте правову оцінку дій юнаків.

Відповідь:

Євген і Петро вчинили такий злочин як шахрайство, бо заволоділи чужим майном шляхом обману. 15-річний Сергій теж скоїв суспільно небезпечне діяння, проте він ще не є суб'єктом зазначеного злочину. Євген і Петро є співучасниками у злочині, бо в їхніх діяннях мають місце обидві ознаки співучасті – співність дій і спільність умислу. Формами співучасті є: проста; група осіб за попередньою змовою.

Неповноліття є обставиною, яка пом'якшує покарання. Разом із тим вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою вважається обставиною, яка обтяжує покарання.

Можлива субсидіарна цивільно-правова відповідальність їхніх батьків. Оскільки шкоду закладу юнаки заподіяли спільно, то їхня майнова відповідальність буде за характером частковою. Ураховуючи те, що Сергій учинив суспільно небезпечне діяння у віці, з якого він ще не може притягатися до кримінальної відповідальності, його батьки понесуть адміністративну відповідальність за неналежне виконання своїх батьківських обов'язків.

Задача 2

Прогулюючись містом у нетверезому стані, 19-річний Антон, 21-річний Максим, 19-річний Семен і 16-річний Роман побачили новий мопед, нещодавно придбаний за 50000 гривень і необережно залишений господарем на вулиці. Антон, раніше судимий за крадіжку, звелів Максиму, Семену і Роману негайно вкрати мопед, щоб потім продати, а гроші поділити. Семен відмовився брати участь у такій справі, але Антон дістав свій ніж і, погрожуючи ним Семену, примусив допомагати. Наляканий Семен підкорився. Зловмисники дотягли мопед до найближчого парку, але були затримані в ньому поліцейськими.

Орієнтовна відповідь. Склад злочину, це сукупність передбачених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як злочин. Об'єкт злочину – це суспільні відносини, а саме відносини власності на рухоме майно, річ (мопед), що охороняються кримінальним правом від злочинних посягань. Предмет злочину – це мопед. Об'єктивна сторона злочину – це суспільно небезпечне, кримінально каране, протиправне діяння; суспільно небезпечні наслідки цього діяння (дії); причинний зв'язок між діянням (крадіжкою) і його суспільно небезпечними наслідками (нанесеними матеріальними збитками). Також об'єктивна сторона включає спосіб скоєння злочину – таємне заволодіння майном (крадіжка), місце вчинення злочину (вулиця міста) і час вчинення злочину не мають в даному випадку юридичного значення.

Злочин закінчений, тому що вони вже заволоділи майном і первинно мали змогу ним розпорядитися. Суб'єкти злочину – група фізичних осіб (Антон, Максим, Роман), які досягли віку кримінальної відповідальності за вчинену крадіжку, але якщо учень не вказав Семена). Суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона діяння, психічне ставлення особи до свого суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Вина у формі прямого умислу (усвідомлювали суспільну небезпечність своєї дії, передбачали її суспільно небезпечні наслідки, бажали їх). Мотив є корисливим, мета діяння – незаконне збагачення. Співучасть: Антон – організатор, Максим і 16-річний Роман – співвиконавці, але якщо учень не вказав Семена). Обставиною, що пом'якшує кримінальну відповідальність для 16-річного Романа є вчинення злочину неповнолітнім. Обставина, що обтяжує відповідальність для Антона, це вчинення злочину повторно (раніше судимий), а також втягнення неповнолітнього Романа у злочинну діяльність. Обставини, що обтяжують відповідальність для Антона, Максима й Романа, це вчинення злочину групою осіб та скоєння злочину у стані алкогольного сп'яніння. Семен не нести кримінальну відповідальності (діяв під впливом психологічного примусу Антона).

Задача 3

У кожній із запропонованих нижче ситуацій визначте, кому належатиме майно:

Ситуація 1. Батько зі своїм старшим сином Олегом був два місяці на заробітках. За зароблені гроші ними було придбано автомобіль «Жигулі». Мати Олега на заробітки з ним та своїм чоловіком не виїжджала.

Ситуація 2. Орест, який перебував у шлюбі з Аліною, продав автомобіль, який вони за час шлюбу придбали з дружиною за 7 000 тис. грн, і уклав за ці кошти договір добровільного особистого страхування на велику суму. Діставши

важку травму, він отримав страхову виплату і за ці кошти придбав земельну ділянку.

Ситуація 3. Бабуся подарувала будинок своєму синові Ернесту і його двом дочкам.

Ситуація 4. Батьки Елеонори здавали у найм квартиру, яку їй подарував дідусь. Орендну плату вони використовували для придбання одягу, взуття та навчальних посібників для Елеонори та її брата Максима.

Відповідь

Ситуація 1. Автомобіль належатиме на праві спільної сумісної власності батькам Олега і йому самому відповідно до ст. 175 СК.

Ситуація 2. Оскільки страхові внески сплачували за рахунок коштів, які були об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, то і земельна ділянка є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Ситуація 3. Будинок буде належати Ернесту і його дочкам на праві спільної часткової власності.

Ситуація 4. Одяг, взуття та навчальні посібники є об'єктом особистої приватної власності Елеонори і Максима відповідно до ст. 174 СК.

Задача 4

Громадянин України звернувся до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини про порушення його права на здійснення підприємницької діяльності не забороненої законом.

Дайте юридичний аналіз викладеного факту. Який вид гарантій на здійснення своїх прав реалізував громадянин України? Які нормативні акти забезпечили громадянину право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини?

Орієнтовна відповідь. По-перше, порушена ст.42 Конституції України на право вільно займатися підприємницькою діяльністю. Громадянин звернувся до уповноважених органів для поновлення своїх прав. Щодо гарантій, то державний захист прав і свобод людини, проголошений ст. 3 Конституції України та визначений як обов'язок держави здійснювати правове регулювання прав і свобод, а також забезпечувати правовими засобами дотримання, виконання та захист прав і свобод; гарантії на контроль за дотриманням законодавчими, виконавчими та судовими органами положень Конституції поправа та свободи людини і громадянина. Нормативні акти, що забезпечують громадянину право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини це - Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», Конституція України.

Завдання III

1. Укажіть спільні та відмінні ознаки цивільної дієздатності та цивільної правоздатності.

Спільні ознаки цивільної правоздатності (далі – ЦП) і цивільної дієздатності (далі – ЦД)

1. ЦП, і ЦД може належати як ФО, так і ЮО.

2. ЦП, і ЦД може бути обмеженою.

3. ЦД, і ЦП залежить від віку, хоч ЦД, на відміну від ЦП, завжди залежні від віку.

4. ЦД, і ЦП діляться на види, однак за різними критеріями.

Відмінні ознаки цивільної правоздатності (далі – ЦП) і цивільної дієздатності (далі –ЦД)

1. ЦД означає здатність особи самостійно брати участь у цивільному обороті а особа, яка є правоздатною, але не має цивільної дієздатності, бере участь у цивільному обороті за допомогою своїх законних представників.

2. Правоздатна особа може бути недієздатною, а дієздатна особа завжди правоздатна.

3. Дієздатність особи залежить від її віку і стану психіки, а для наявності правоздатності ці фактори не мають значення.

4. У випадку обмеження ЦП настає і обмеження ЦД, однак можливе обмеження ЦД без обмеження ЦП.

5. Особу не можна позбавити правоздатності, але її можна визнати недієздатною

2. Укажіть спільні та відмінні ознаки права власності неповнолітніх і малолітніх осіб.

Спільні ознаки права власності неповнолітніх та малолітніх осіб:

1. Як малолітні особи, так і неповнолітні особи обмежуються у здійсненні права приватної власності, хоча і різною мірою.

2. Як малолітня особа, так і неповнолітня можуть стати набувачем права власності на нерухоме майно, яке той з батьків, хто проживає окремо від дитини, передає іншому з батьків у зв'язку з припиненням виплати аліментів. Так само ці особи можуть стати співвласником переданої нерухомості на праві спільної часткової власності з тим з батьків, з яким вони проживають.

3. Як малолітні особи, так і неповнолітні, які проживають разом з батьками, можуть бути самостійними власниками майна. Під час вирішення спору між батьками, які спільно проживають як з малолітніми, так і з неповнолітніми дітьми, щодо належності їм майна вважають, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено судом.

4. Як малолітні особи, так і неповнолітні є власниками майна, яке придбане батьками і призначене для їхнього розвитку, навчання та виховання.

5. Як малолітні особи, так і неповнолітні можуть разом з батьками бути співвласниками майна на праві спільної сумісної власності, якщо це майно набуто батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів.

6. Як малолітні особи, так і неповнолітні мають право на отримання від батьків у користування майно, яке має забезпечити їх виховання та розвиток, а як члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися приміщенням, що займають, нарівні з власником або наймачем.

7. Як малолітні особи, так і неповнолітні мають право на обов'язкову частку у спадщині незалежно від змісту заповіту.

Відмінні ознаки права власності неповнолітніх та малолітніх осіб

1. Якщо неповнолітня дитина отримує аліменти від одного з батьків, то вона має право брати участь у розпорядженні ними. Малолітня дитина в такій ситуації аналогічного права немає.

2. Якщо малолітня дитина вправі самостійно набувати права власності на майно в результаті укладення лише дрібних побутових правочинів, то не-

повнолітня дитина вправі самотійно набувати права власності на майно, укладаючи не тільки дрібні побутові правочини, а й такі правочини, які виходять за межі дрібних побутових, розпоряджаючись при цьому своїми доходами, отримувати дивіденди від участі у заснуванні юридичних осіб, проценти за депозитом як від власного вкладу, так і від вкладу інших осіб на її ім'я, від самотійної реалізації майнових прав інтелектуальної власності. Малолітня дитина не може самотійно реалізовувати майнові права інтелектуальної власності. Отже, якщо неповнолітня дитина може розпоряджатися своїми доходами, одержаними від використання майна, яке належить їй на праві власності самотійно, то дохід, одержаний від використання майна малолітньої дитини, батьки мають право використовувати на виховання та утримання інших дітей та на невідкладні потреби сім'ї.

3. Неповнолітня особа, на відміну від малолітньої особи, може укласти правочини щодо набуття права власності на нерухомість і транспортні засоби, однак лише за згодою батьків і з дозволу органу опіки та піклування.

4. Якщо неповнолітня особа самотійно реалізує своє право на успадкування і для отримання спадщини має подати відповідну заяву, то малолітня особа успадковує майно автоматично, тобто вона успадкує майно і в тому випадку, якщо батьки не подадуть відповідну заяву.

5. Якщо неповнолітня особа може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків й органу опіки та піклування, то малолітня особа відмовитися від прийняття спадщини не може, це можуть зробити її батьки з дозволу органу опіки та піклування.

6. У малолітньої дитини значно вужчі можливості щодо управління своїм майном, ніж у неповнолітньої. Якщо малолітня дитина не вправі управляти своїм майном, оскільки це прерогатива її батьків (однак якщо малолітня дитина може самотійно визначити свої потреби та інтереси, батьки здійснюють управління її майном, враховуючи такі потреби та інтереси), то неповнолітня особа управляє своїм майном самотійно, а батьки лише надають згоду на здійснення нею цивільно-правових правочинів у випадках, передбачених законом.

Завдання IV

Термінологічний довідник. Дайте визначення поняттям:

– **внутрішньо переміщена особа** – є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (ст. 1 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»);

– **дитина** – правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 6 СК України). Окрім того, ст. 35 ЦК України, передбачена можливість надання повного обсягу цивільної дієздатності до досягнення повноліття (емансипація) чи до одруження можливо у разі: якщо

неповнолітня особа, яка досягла шістнадцяти років, працює за трудовим договором, а також якщо неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини. Набуття повного обсягу цивільної дієздатності здійснюється на підставі рішення органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника. Тільки у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду. Тобто, набуття неповнолітньою особою повної цивільної дієздатності відбувається: на підставі зазначених в законі юридичних фактів; на підставі рішення уповноваженого органу у випадках, передбачених законом;

– **конституційно-правова відповідальність** – це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями й полягає у примусовому застосуванні заходів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції. Існують і інші визначення конституційно-правової відповідальності;

– **посадова особа місцевого самоврядування** – є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету. (ст. 2 ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування»);

– **судова влада** – є самостійною, незалежною сферою публічної влади й становить сукупність повноважень по здійсненню правосуддя, тлумаченню норм права, з відповідними контрольними повноваженнями спеціальних органів – судів.

Завдання V

1. Порівняйте види умислу, передбачені законодавством України про кримінальну відповідальність. Аналізуючи їхні інтелектуальні та вольову ознаки, визначте спільне та відмінності.

Відповідь:

Ст. 24 ККУ Умисел поділяється на прямий і непрямий.

2. Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільне небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільне небезпечні наслідки і бажала їх настання.

3. Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільне небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільне небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

1. Умисел є найбільш поширеною формою вини: переважна більшість злочинів вчиняються умисно. Відповідно до ч. 1 ст. 24 умисел поділяється на два види – прямий і непрямий (евентуальний).

Законодавче визначення прямого і непрямого умислу містить три ознаки, які характеризують психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння і його наслідків: 1) **усвідомлення** особою суспільної небезпеки свого діяння; 2) **передбачення** його суспільне небезпечних наслідків; 3) бажання настання таких наслідків або свідоме припущення їх Настання. Перші дві ознаки (**усвідомлення і**

передбачення) характеризують процеси, які відбуваються у психіці суб'єкта і тому **складають інтелектуальний момент** (елемент, компонент) умислу. Третя ознака (**бажання чи свідоме припущення наслідків**) характеризує вольову сферу особи й утворює **вольовий момент умислу**.

При вчиненні конкретних злочинів можливі різні варіанти по, єднання інтелектуальних і вольових моментів, їхнє певне співвідношення і лежить в основі поділу умислу на прямий і непрямий.

2. Інтелектуальний момент прямого умислу полягає в усвідомленні особою суспільне небезпечного характеру свого діяння та передбаченні його суспільне небезпечних наслідків.

Усвідомлення означає не лише розуміння фактичних обставин вчиненого діяння, які стосуються об'єкта, предмета, об'єктивної сторони складу конкретного злочину, а й певне розуміння його суспільної небезпеки. Здебільшого наявність усвідомлення винним суспільної небезпеки свого діяння є очевидною, про що свідчать фактичні обставини справи. Якщо особа не усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій чи бездіяльності, це може свідчити про її неосудність або про відсутність умислу при вчиненні злочину.

Передбачення – це розумове уявлення особи про результати своєї дії (бездіяльності). При вчиненні злочину винний усвідомлює зміст конкретних наслідків його діяння, їх суспільне небезпечний характер (шкоду, яка буде заподіяна об'єктам посягання), а також неминучість або можливість настання таких наслідків. Отже, передбаченням винного охоплюється в загальних рисах і причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Вольовий момент прямого умислу характеризується бажанням настання суспільне небезпечних наслідків. Під бажанням розуміють прагнення досягти конкретного результату, що передбачає свідому і цілеспрямовану діяльність особи. Бажання – це воля, спрямована на досягнення чітко визначеної мети.

3. Інтелектуальний момент непрямого умислу полягає в усвідомленні особою суспільне небезпечного характеру свого діяння та передбаченні його суспільне, небезпечних наслідків. Непрямий умисел повністю збігається з прямим умислом за такою ознакою інтелектуального моменту, як усвідомлення. Однак інша ознака – передбачення суспільне небезпечних наслідків – значно відрізняється від подібної ознаки прямого умислу. Відповідно до закону при прямому умислі винний передбачає наслідки як можливий або неминучий результат свого суспільне небезпечного діяння, а при непрямому умислі він передбачає лише можливість настання таких наслідків.

Основна відмінність прямого і непрямого умислу полягає у їх вольовому моменті. Якщо при прямому умислі він характеризується бажанням настання суспільне небезпечних наслідків, то при непрямому – свідомим припущенням їх настання. В останньому випадку воля особи посідає не активну, а пасивну щодо наслідків позицію, оскільки наслідки є побічним результатом злочинної дії (бездіяльності) винного.

Усвідомлення винним протиправності і караності вчиненого ним діяння не є обов'язковою ознакою умислу: незнання закону не звільняє особу від кримінальної відповідальності.

Законодавча конструкція умислу фактично розрахована на матеріальні склади злочинів, які визнаються закінченими за умови настання суспільне

небезпечних наслідків. Ці злочини можуть вчинятися як з прямим, так і з непрямым умислом.

Що стосується формальних складів злочину, які не передбачають як необхідну ознаку настання певних суспільно небезпечних наслідків, то змістом прямого умислу є усвідомлення винним суспільно небезпечного характеру своєї дії (бездіяльності) і бажання їх вчинення. У таких злочинах не потрібно визначати психічне ставлення суб'єкта до наслідків. Воно тут переноситься на саме діяння, вчинення якого є моментом закінчення злочину. Злочини з формальним складом можуть вчинятися лише з прямим умислом. Цей висновок підтверджує думку про те, що форма і вид вини визначаються ставленням суб'єкта лише до тих ознак, які перебувають у межах складу злочину.

Поділ умислу на прямий і непрямий має важливе значення для кваліфікації злочинів, зокрема у випадках, коли йдеться про попередню злочинну діяльність або співучасть у вчиненні злочину. Так, готування до злочину і замах на злочин можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Розмежування умисного і необережного злочину (злочинної самовпевненості) вимагає точного встановлення ознак саме непрямого умислу.

Різновиди умислу дають змогу визначити ступінь вини, ступінь суспільної небезпеки діяння та особи винного і тому враховуються при індивідуалізації відповідальності і покарання.

4. Окрім прямого і непрямого умислу, в теорії і судовій практиці виокремлюють ще й інші види умислу. Вони не утворюють самостійної форми вини, не підміняють понять прямого і непрямого умислу, а існують лише в їхніх межах.

Залежно від часу виникнення і формування розрізняють умисел заздалегідь обдуманий і такий, що виник раптово.

Заздалегідь обдуманий умисел формується ще до вчинення злочину (особа обмірковує деталі злочину, складає план, підшукує співучасників, готує знаряддя вчинення злочину тощо). Наявність цього виду умислу на кваліфікацію як правило не впливає. Однак він може свідчити про підвищений ступінь вини, а також суспільної небезпеки суб'єкта злочину.

Умисел, що виник раптово, має місце тоді, коли намір вчинити злочин і його безпосередня реалізація не відділені між собою деяким проміжком часу, тобто винний вчиняє злочин одразу ж після виникнення умислу. Різновидом цього умислу є афектований умисел, який виникає в момент сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту), зумовленого впливом на винного якихось особливих обставин, найчастіше насильства чи інших неправомірних дій. Вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, спричиненого неправомірними або аморальними діями потерпілого, визнається обставиною, що пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66), а у деяких випадках – утворює привілейований склад злочину (ст. ст. 116, 123).

За спрямованістю діяння і конкретизацією бажаного наслідку умисел поділяють на визначений (конкретизований), невизначений (неконкретизований) і альтернативний.

Визначений умисел характеризується тим, що особа чітко усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і прагне досягти одного конкретного наслідку (наприклад, викрасти чуже майно, довести особу до самогубства).

Невизначений умисел означає, що у винного немає чіткого уявлення про характер і тяжкість можливих наслідків злочину, він передбачає ці наслідки лише у загальних рисах. Наприклад, особа завдає ударів по різних частинах тіла потерпілого і не передбачає, якого ступеня тяжкості тілесні ушкодження буде заподіяно. Альтернативний умисел має місце тоді, коли винний передбачає й однаково бажає чи свідомо допускає настання одного з кількох можливих злочинних наслідків (наприклад, смерті або тяжкого тілесного ушкодження).

У випадках вчинення злочину з невизначеним або альтернативним умислом відповідальність настає залежно від фактично заподіяних наслідків, оскільки винний передбачав настання будь-якого із цих наслідків і бажав чи свідомо припускав їх настання.

Врахування розглянутих видів умислу надає можливість більш точно конкретизувати психічне ставлення суб'єкта, визначити ступінь його вини і призначити справедливе покарання.

Завдання VI

1. Розкрийте зміст права на справедливий суд відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

Відповідь: 1) публічний розгляд справи; 2) розумний строк розгляду; 3) розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом; 4) проголошення судового рішення публічно з певними винятками.

2. Які особливі правові наслідки недійсності шлюбу для особи визначає сімейне законодавство України?

Відповідь: Особа має право: 1) на поділ майна, набутого у недійсному шлюбі, як спільної сумісної власності подружжя; 2) на проживання у житловому приміщенні, в яке вона поселилася у зв'язку з недійсним шлюбом; 3) на аліменти; 4) на прізвище, яке вона обрала при реєстрації шлюбу.